

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

Laus impérij, Regione, vrbis. Capvt XXI.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

culenti non solent prætermitti : quod fusius postea declarabitur exemplis.

Tertium, stylus descriptionum duplex est, vnus historicus, pressus, acer, & concinnus, alter Epidicticus, paulò magis pictus, & effluens. Quid cuique loco, & argumento conueniat, prudètia satis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

Laudatio, & descriptio mundi.

Ex Theodoro, & D. Cypriano.

CAPVT XX.

MVndi laudatio, siue descriptio præclarum est dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè disertorum calami defudarunt. Hunc autem fermè modum tenent, vt per causas, partes, & adiuncta filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, post explosas variorum Philosophorum sententias, hanc primùm rerum molitionem à sapientissimo, & potentissimo artifice commendat his verbis.

Ὁ ἢ τῆ παντὸς ποιητὴς, οὐτ' ὀργάνων, οὐτ' ὕλης δέεται, ἀλλ' ὅσπερ ἐστὶ τοῖς ἄλλοις τεχνίταις, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μέτροι, καὶ χρόνοι, καὶ πόνοι, καὶ ἐπισημὴ, καὶ ἐπιμέλεια τοῦ τῶ τῶ δαῶ τῶν ὄλων ἢ βέλασις. Ἡδέλησε ἢ ὄγκ' ὅσα ἠδάυατο, ἀλλ' ὅσά τ' ἄπειρον ἐδοκίμασεν, ῥαδίον μὲν γὰρ ἦν αὐτῶ, καὶ μυρίας, καὶ δισμυρίας δημῶν ἔργων κόσμους.

Hæc vbi de opificis, potentia, & sapientia attigit, præcipuas vniuersi partes aggreditur. Ἐργον τῶν τῶν ἐστὶν ἀσθητὰ τὰ ἢ νοητὰ, καὶ τὰ μὲν ἐπισημὴ, τὰ ἢ ὑπερβράνεια ἀναγκά, ὅς, καὶ ζῶα πεποικίχα.

Soler deinde ad singulas partes oratio delabi, quas nitido, vernantique colore profecquitur. Quo in genere multa sunt exempla, quæ nos pluribus suo loco. Nunc istud Cypriani prolusionis instar audiamus.

Habet istam mundi pulchritudinem, quam videat, atque miretur; Solis ortum aspiciat; rursus occasum mutuis vicibus dies, noctesque reuocantem, globum Lunæ temporum

cursus incrementis suis, decrementisque flagnantem; Astrorum micantium choros, & à summo de summa nobilitate fulgentes; Anni rotas per vices membra diuisa, & dies ipsos cum noctibus per horarum spatia digestos, & terræ molem libratam cum montibus, & profusa flumina cum suis fontibus, extensa maria cum suis fluctibus, atque littoribus: Interim constantem pariter lumina conspiratione, nexibusque concordia extensum aerem medium, tenuitate sua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc serenitatem resecta raritate reuocantem; Et in omnibus istis incolas proprios in ære auem, in aquis piscem, & in terra hominem. Hæc, inquam, & alia opera diuina, fiat Christianis hominibus spectacula.

Laus impèrii, Regionis, vrbis.

CAPVT XXI.

Latissimus erit dicendi campus, si hæc capta mente complecteris, & per eadem filum laudationis extendas.

Erunt autem septem, Origo, in qua primum inquirendus fundator. An Deus, an Heros, an Homo, inquit Menandri Rhetor, & de eius laude dicendum paucis, si obscurus, & incertus, satis eum suæ vrbis gloria commendari ostendes, Si famæ haud ita bona: apologia erit vtendum.

Diuturnitas, siue antiquitas, cuius freques est commendatio. Sic Athenienses, cum Sole genitos, Arcades ante Lunam natos prædicant. Si vrbs antiqua, dicis legibus naturæ ita constitutum esse, vt quod antiquissimum est, idem quoque sit honore dignissimum. Si recens, eam instar puellæ pubescere, & ad optimas quasque spes in dies assurgere.

Fines, copiar, opera, viri, virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Aristidem, & cæteros facile apparent, & animaduertet, qui grauissimos quosque authores legerit, quorum testimonij virtut eruditus Lipsius de magnitudine Romæ.

Eius Origo est ab AEnca & Troianis. Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates, à

meri-

meridie Nili cataraetae, deserta Africae, & mōs Atlas, ab occidente Oceanus, à Septentrione Danubius, & Rhenus, tales sub Augusto Imperatore termini sunt constituti.

Copia.

Tum maritimæ, tum pedestres erant, quæ ad tanti imperij incolumitatem sufficerent.

Opulentia.

Ad auri centum, & quinquaginta milliones ex annuis redditibus.

Opera.

Maximè laudatur in vrbe, situs, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, ieiici, balneæ, thermæ, viæ, pontes, statuæ, monumenta, aqueductus, priuata ædificia.

Quæ omnia breuiter eruditionis causa in antiqua Roma admirabilia fuisse ostendit Lipsius in admirandis.

Situs.

Φύσις Χώρας nominatur à Menandro Rhetore, in quo primum consideratur salubritas, quæ magni est momenti, & laudatur vrbs, vel domus, quod est *καμπροτέρα, εὐπνεύερα, ὕψι- νότερα*, vt loquitur Plutarchus.

In vniuersum autem, vt notat idem Menander, consideratur situs ratione cæli, maris, terræ: si locus ad orientem spectat, laudabis in eo lucis principium, & quasi solis cunabula. Si ad occasum, dices, quod instar Coronidis appositus, solem cum laudationibus, & hymnis dimittere videtur. Si ad meridiem, quod in cælo, velut in acie plagæ cælestis medium occupat. Si ad Septentrionem, quod instar arcis munitissima: editissimam mundi partem obrinet. Si montosus est, laudabis munitiōnem, & cum neruoso quodam corpore comparabis. Si planus, mollitiem, & aequabilitatem. Si regio sicca est, qualitatem in ea cælestem commendabis si fecunda, vtilitatem: si infrugifera, frugalitatis alumniam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus, apud quem plura quoque de situ urbium videre poteris.

Liuius nonnulla in Romæ situ commendat his verbis.

Non sine causa Di, hominesque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi conuentus accipiuntur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinqui-

tate ad periculum classium, externarum regionum, Italiae medium.

Munitio.

Munitiōnes laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma munitissimo loco sita, vt Alpibus, & Apennino defensa: quod Rutilius hisce versibus celebrat.

*Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliumq; Dei machina tanta fuit:
Excubijs latius precepsit Apenninum,
Claustraq; montem vix adeunda vis.
Inuidiam timuit natura, parumq; putauit,
Arctois Alpes oppo,uisse minis.
Sicut vallibus multis vitalia membris,
Nec semel inclusit, qua pretiosa tulit.
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
Sollicitoq; habuit Roma futura Deos.*

Hominum multitudo.

Decus vrbs quoque est hominum multitudo: nec abs re Aristides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homericæ niue, quæ excelsorum montium iuga operit, & agros item, ac pingua vitorum culta abdit, tantam Romam esse, vt in quacunque parte quis constiterit, nihil impediatur, & in media cum esse. *ὅτι ἡ ἄστυς γίνεται, οὐδὲν ἔστι τὸ κωλύον ἀμοιῶς εἶναι αὐτὴν μέσσην.*

Alimenta.

In alimentis consideratur bonitas, copia, salubritas, comportandi, & emendi facilitas.

Aristid. Mare per medium vestrum imperium porrigitur, cui vndique amplæ regiones adiacent, necessaria pleraque vobis subministrantes. Nam ex omni terra, marique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones singula, fluij, lacus, arteque item, & ingenia, tum Græcorum, tum barbarorum proferunt, nō omne ad vos deferunt. Itaque si quis talia omnia videre desiderat, is vel per totum orbem peregrinetur necesse est, vel in vestra ista vrbe versetur. Quicquid enim apud alias, vel crescit, vel conficitur hic affluit, & abundat, tot autem, & tantæ onerariæ naues, singulis anni temporibus appellantur, vt vrbs, communis quædam orbis officina videatur. *κοινὸν τὴν γῆν ἐργασίηον*, vt appellat.

Ædificia.

Ædificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primum laudanda. deinde

de priuata commendantur à materia, forma, artifice, fine, partibus, adiunctis.

Illa per Synathroismon laudat Ammianus lib. 16. cap. 6. vbi Constantij ingressum in urbem Romam describens ipsum intuentem, & mirantem præcipua operum facit.

*Montes
Romani.*

*Tarpeia
rupis.*

Deinde intra septem montium culmina per accliuitates, planitiemque, posita vrbis membra collustrans, & suburbana, quæquid erat, primum id emovere inter alia sperabat Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrenis præcellunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphitheatri molem solidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velut regionem teretem, spatiosa celsitudine fornicata, elatosque vertice scanfili suggestus Consulium, & priorum Principum imitamenta portantes, & vrbis templum, forumque pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & stadium, aliaque inter hæc decora vrbis æternæ.

Templa.

*Roma tem-
pla.*

*Templum
Capitolium.*

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, structura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta, & viginti quatuor fuerunt, celeberrima Tarpeion, Pantheon, Templum pacis, Torpeion siue Capitolinum templum, quale erat sub Tarquinio describit Dionys. Alicarn. Situm est, inquit, in altera crepidine, habetque in ambitu octo iugera, sic ut latera singula ducentorum fere pedum sint, exigua latitudinis, & longitudinis eius differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis, qua parte frons eius meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur, ab alijs lateribus duplici. In ipso sunt tres sellæ ex ordine à lateribus communione parietum clausæ, media est Iouis, vtrinque, altera Iunonis, altera Minervæ, sub eodem laqueari, eodemque tecto. Conferamus si placet cum hac descriptione Ephesie Dianæ templum, miraculum orbis terrarum. Sic describit Plinius naturalis historia, lib. 36. ca. 4. Magnificentia vera admiratio erat templum Ephesie Dianæ ducentis annis factum à tota Asia, in solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret, ne in lubrico, atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea substruere carbonibus, dein velleribus lanæ; vniuerso templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum vi-

*Templum
Diana
Ephesie.*

ginti septem à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex his triginta sex cælatæ, vna à Scopas operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula Epistylia tantæ molis attolli potuisse, id consequutus est ille ut peronibus arena plenis molli puluino super capita columnarum exigerato, paulatim exinanens ab imo, ut sensim totum in cubili siceret; difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili anxio artificio mortis destinatione suprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obrinent, nihil ad specimen nature pertinentia. Vide etiam quæ Iosephus habet de templo Hierosolymitano, libro sexto de bello Iudaico cap. 14. τὸ ἵερὸν ἵεροῦ, &c. vbi fuse hoc mundi miraculum describit.

Theatra.

Theatra præcipuum locum obtinent, inter vrbis ornamenta, in quibus spectantur partes, ut scena postscenium Orchestra, Cunei cauea, deinde, ornatus, ut columnæ, tabulæ, signa, ad summum totum scenicosum chorasium. Nonnulla attingit Plinius li. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit in ædificata sua opus maximum omnium quæ unquam facere humana manu facta, non temporaria nota, verum etiam æternitatis destinatione theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine trecentarum sexaginta columnarum, in ea ciuitate, quæ sex nyctera, non tulerat sine pæbro cuius amplissimissima pars scenæ e marmore fuit, mediæ vitreo, inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus imæ duodequadragenum pedum, signa æ. ea inter columnas fuerunt tria milia numero, cauea ipsa cœpit hominum octoginta milia, cum Pompeij amphitheatro toties multiplicata vrbis, tantoque maiore populo, sufficiat large quadraginta milia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum, Iulium, Augustum, Transitorium, Vlpium, non præmittuntur ab encomiastis, quæ erant profus magna.

Balnea.

Balnei structura laudanda, excutiendæ partes singulæ, ornatus deinde insigni laude non carer.

earet. Habes de hac re luculentū exemplum ex Luciano, de quo nos libro vndecimo. Seneca quoque perstringit epist. 87. Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis, ac preciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora numidicis crucis distincta sint, nisi illis vndique, & in pictura modum variata circumlucio pretextatur, nisi vincto circumdatur, nisi Parius, & Thasius lapis quondam rarum in aliquo templo spectaculum piscinas nostras circumdederit, nisi aquam argentea-epitonia fuderint. Et adhuc plebeas fistulas loquor, quid cum ad balnea Libertinorum pervenire, quantum stannarum, quarum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum & impense causa, quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eo deliciarum venimus, ut nihil nisi gemmas calcare nolumus.

Aqua ductus.

In aquæ ductibus spectantur moles, artificia, operis utilitas, iucunditas, necessitas, &c. De quibus Plinius. Si quis, inquit, diligentius aestimaverit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, Euripis, horris, suburbanis villis, spatioso aduenientium extractos arcus, montes per fossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Lepide Rutilius.

*Quid loquor ærio penitentes fornice riuos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potius dicas creuisse in sidera montes,
Tale Giganteum Gracia laudat opus.*

Pontes.

In Pontibus consideratur fluminum celebritas, Pontium necessitas, structura, firmitas, usus, utilitas, & cætera de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum super Istrum statuit, quem ego nec dignè quidem habeo admirari. Nam etsi alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc est super omnia, pilæ igitur eius sunt viginti à lapide secto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum, & quinquaginta pedum, latitudinem sexaginta, distant inter se centum octoginta pedes fornicibus devinctæ, quomodo autem non aliquis sumptum in istas pilas admiraretur, quomodo non & constituendi, firmandique modum, idque in flumine magno, & vorticoso, & fundo ipso infido, & & limoso? nam nec auertere quidem cursum

fluminis licuit illo modo; nec verò de magnitudine fluminis ideo dixi, tanquam ibi maximū sit, imò verò alibi duplo maius est, aut triplo, atque instar pelagi se diffundit. Sed quia locus ille arctissimus ibi locorum, & aprissimus ponte iungi est tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rursum in latum se effundit, tanto mirum & rapidius fluit, & profundius existit, & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit, magnitudo igitur Traiani ex eo quidem constat, non tamen vsum nunc nobis præbet, sed pilæ duntaxat stant, quasi in eum finem modo structæ, ut documento fiat nihil esse, quod ingenio humano non possit effici.

Privata ædificia.

In privatis ædificijs sunt domus & villæ. In quibus laudatur amplitudo, structura, ornatus. Tanta erit laxitas maiorum cœdium Romæ, ut angustè se habitare putaret, cuius domus tantū pateret, quantum Cincinnati rura patuerunt, erant autem quatuor iugera: Molitio admirabilis erat; columnæ ex longinquis regionibus conquisitæ, de quibus tam sæpè mentionem faciunt Poëtæ, Propertius.

Quod non Tenarijs domus est mihi sulta columinis.

Nec camera auratas inter oburna trabes.

De structura, & ornatu communiter Seneca ep. 96. Quid inter pueros, & nos interest, nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus carius inepti, illos reperti in litore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingenium macula columnarum siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africa solitudinibus aduectæ porticum aliquam, vel capacè populi cœnationem ferunt, miramur parietes tenui marmore inductos, cum scimus qualem sit, quod absconditur, oculis nostris imponimus, & auro recta perfundimus, quid aliud, quam mendacio gaudeamus, scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare, quid, quod, ut ait idem, versatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, ut subinde alia, atque alia facies succederet, & toties recta, quoties fercula mutarentur.

Nero Cæsar vestibulo ædium suarum colossum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item stagnum maris instar circumseptum ædificijs, ad vibium speciem, rura insuper armis, atque vinetis, & pacis, syluisque varia, cum multitudine om-

*Ædificiorū
lucus.*

nis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, distincta gemmis, viouumque conchis, erant cœnationes laquearum tabulis eburneis versatilibus, ut flores, & vnguenta desuper spargerentur, præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo, vice mundi, diebus, ac noctibus circumageretur.

Villa.

Specimen villarum aspice in vna villa. Exat, inquit Plinius, Gordianorum villa Prænestina ducetas columnas vno peristylio habes, quarum quinquaginta Charistæ Claudianæ, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidiæ, pari mœtura sunt, in qua Basilicæ centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter vibem nusquam in orbe terrarum. Commemoratur quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia sumptuosissima: nam ad Neapolim tumulos suspendit folluris, Euripis, & in riuis pisciculenta ædificia sua circumiecit, Diatas Marinas extruxit, quas Tubero stoicus contemplatus appellauit eum Xenem rogatum.

Sed operæpretium est egregium Caij Plinii Iunioris epistolam lib. 5. epist. 6. legere, vbi de industria villam omnibus coloribus depingit.

Fontes.

Laudem fontis petemus ex Plinio. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatione uela manufacta, ibi paulum retentus in Larium lacum decedit, perinde die statijs auclibus, & diminutionibus crescit, decrescitque, cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur, iuxta decumbis, & vesceris, atque ex ipso fonte, nam frigidissimus est, potas.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, piscatu, piscium generibus, & multitudine, & alijs fluuijs, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, vitibus, miraculis, prodigijs, rebus memorabilibus, siugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amicitas, varietas arborum, & herbarum, cultura, situs.

Viri, & viriutes. Sed omnino laudanda sunt vberius ea, quæ communi consensu maiora sunt, v. g. legum maiestas, civis, consuetudines, privilegia, iustitia clementia, fortitudo, probitas, constantia, ars militaris, doctrina studia, Gymnasia, opificum industria, de quibus diximus superius.

Quæ Cicero pro Flacco, sectione 62. paucis complexus est, cum de Athenarum vberibus agit.

Adiunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur; De quorum vberibus positione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est: Quæ vetustate ea est, ut ipsa ex sese suos cives genuisse dicatur: & eorum eadem terra parens, alitrix, patria dicatur: autoritate autem tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius vberibus laudetur, & de Lacedæmonijs.

Adiunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata, & nobilitata virtus, non solum natura corroborata, verum etiam disciplina putatur: qui soli in orbe terrarum septingentos iam annos amplius vni moribus, & nunquam mutatis legibus viuunt.

Ibidem de Massilia, & cæteris.

Laus virtutum, & Scientiarum.

CAPVT XXII

LAUS Virtutum, & scientiarum ijs ferme capitibus excurrit, quæ in laude personæ notari superius.

In virtutibus quippe expenditur honestas, utilitas, necessitas, quod ut plenius assequatur orator, modo earum definitionem, seu potius descriptionem clarissimis pingit coloribus, modo ipsius obiecti dignitatem amplificat, modo eiusdem virtutis varias partes, & quasi membra singula disquisitè percurrrens explicat, modo eius originem, & causas arecessit, modo effectus admirabiles ponit ob oculos, modo contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modo inferiorum virtutum comparatione, eam quam laudat celsius attollit.

Ad hæc contextit sapientium effata historias, similitudines, emblemata, quibus quasi rescellat.